

«Тыва кобальт» комбинаттың ажылынын-
рынын күш-ажылы чедишкенини, ында
интернационалчы кижизидилге айтырынын
болгаш дагынылга ажылынын дугайын бо
булунда чырыткан.

ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ КОЛЛЕКТИВТЕ

Тыванын кол үстүрү буду-
ругагынын бирээси «Тыва
кобальт» комбинат Совет Ты-
ваның чыдарында туттуну,
жыгып келген. Металлургия-
нын, дагыларын ажылынын
суурула бөгүн хой кыг
чурттагы бажыны, школа,
урулар, садиктери, Култура
ордузу, библотека, урулар-
нын музыка шылазы, эмелге
туттунган. Соолгу каш чыл-
дарда даарыныла фабрика-
зын, беш кавт нини чуртта-
га бажыны ажылдагы кин-
гел. Суурун тутуу комплек-
стиг чурткан: чурттага
объекттери-биле кады со-
лал-култура, амырал
хандырыла черлерини ту-
дугларын дооскан.

Эн турган эым эдээле ам
хоорай шинчилег Хоу-Акс
суур өзүп келген. Комбинат-
чы оюллары кайы ирактын
дээрже хереп алган чоргар
көстүр. Суурун куудуула-
рын чагайжыткан. Оон чур-
такчылары беш муң ажып ту-
рар.

«Тыва кобальт» комбинатта
30 ажып ниянык кижилери
бир деминг, эл-айыралдыг
ажылдап турарлар. Мында
баштайгы чылдарда комсомол-
чу пүткүлдер-биле келген ки-
ги-алгы нацияларын анык-
тар интернационалчы өг-бүлө
туккан. Оларын ажи-толери,
ажылынын аныгы анык сал-
галы комбинатта ажылдап ту-
рар.

Будурулгенин кол пегин-
гидрометаллургия пегинде бе-
дин 20 хире, нацияныг уду-
стари бар. Олар чалгыс өг-бү-
луни төдери, дет, күш-
ажылыг будурулгенин
дери-гениг улуз үзүп кирип,
чакчызы — хой, хой — чак-
чызы дээр, бот-боттарыг че-
диккип, бижыг эптиг ажылдап
турарлар. Бо дээрже ленинчи
национал политикаын херек
кырында боттанышкыны бо-
лур.

Комбинаттың ажылынын
Совет Тываның 40 чыл оюн

төлөпиг уткуур дээр соци-
алист чарышты калбарткан.
Парком, профавел болгаш
комсомол комитеттери чары-
штыг негелдери чоразыкчы
бу-биле ажылдап кылган.

Комбинатта продукция буду-
руп турар болгаш дузала
пектерин ийн бөлүккө чараш,
оларын түнелени бөлүк аа-
йы-биле аны-аны түнел ту-
рар. Оон көскүзүн, түнелдер-
ниг деңгелдин, кижизидилге
ролон бедер ажыл эки дең-
гелде тургустунган. Көргүзүп
самбарларындыг хуула-гелер-
ни, ай, хун, квартал планын
ныг куусаларын, мурнап, хо-
жулап турарларын ат-фам-
лиязын аскан.

Гидрометаллургия пегин (пегин
начальник М. И. Лазарев)
каш удаа чарыштарга тил-
лекчи болган. Ажылынын
нун хой кезин коммунист
күш-ажыл школында каара
туттунган. Пекте 244 проф-
эвилел келечти-генин 142-и
«Коммунист күш-ажылдыг
шайышчы» деп атты чаалап
алган. Оларын аразында ар-
мян Л. С. Мирзоян, тыва
М. Ондар, украин Н. Ф.
Матвеев, татар Р. А. Яла-
мов, башкыр В. И. Гали-
лов дээр өскелер-лаа бар.

Пек 1 тонна 5 муң рубль-
тунуң кывар-чар чүдүлү
камнап алыр хуула-гелин кү-
сеткен. 1982 чылга деңгээрже
563 киловатт-шак хой электр-
энергияны 7 айларда камнап
алган. Камнагыны чеди алы-
рынга пекте улусчу контрол
бөлүгү (директор К. Н. Туя-
кова) улуг үзүп кирип, 7
айларын планы 101,7, июль
айын 100,3 хуу күстүткен.
Бо чылм күш-ажылдыг буду-
рулгучу эл чылмкында
2,6 хуу өскөн.

Гидрометаллургия пегинин
бригадаларын болгаш учас-
токтарынын аразыга чарыш-
ка В. Д. Ондарын уду-
тка учаског тилеги. Ийги
жерде А. Л. Пугачевтин
№ 5 үшүк жерде В. А. Несте-
ровтин № 2 бригадалары
эзэлэн. Чарыштыг тилекчи-
лер шанап-мктаар аргала-
рын эки чоруткан. Оларга мо-

ралымг болгаш материалдыг
деткичери көргүзүп турары
чогумчалыг.

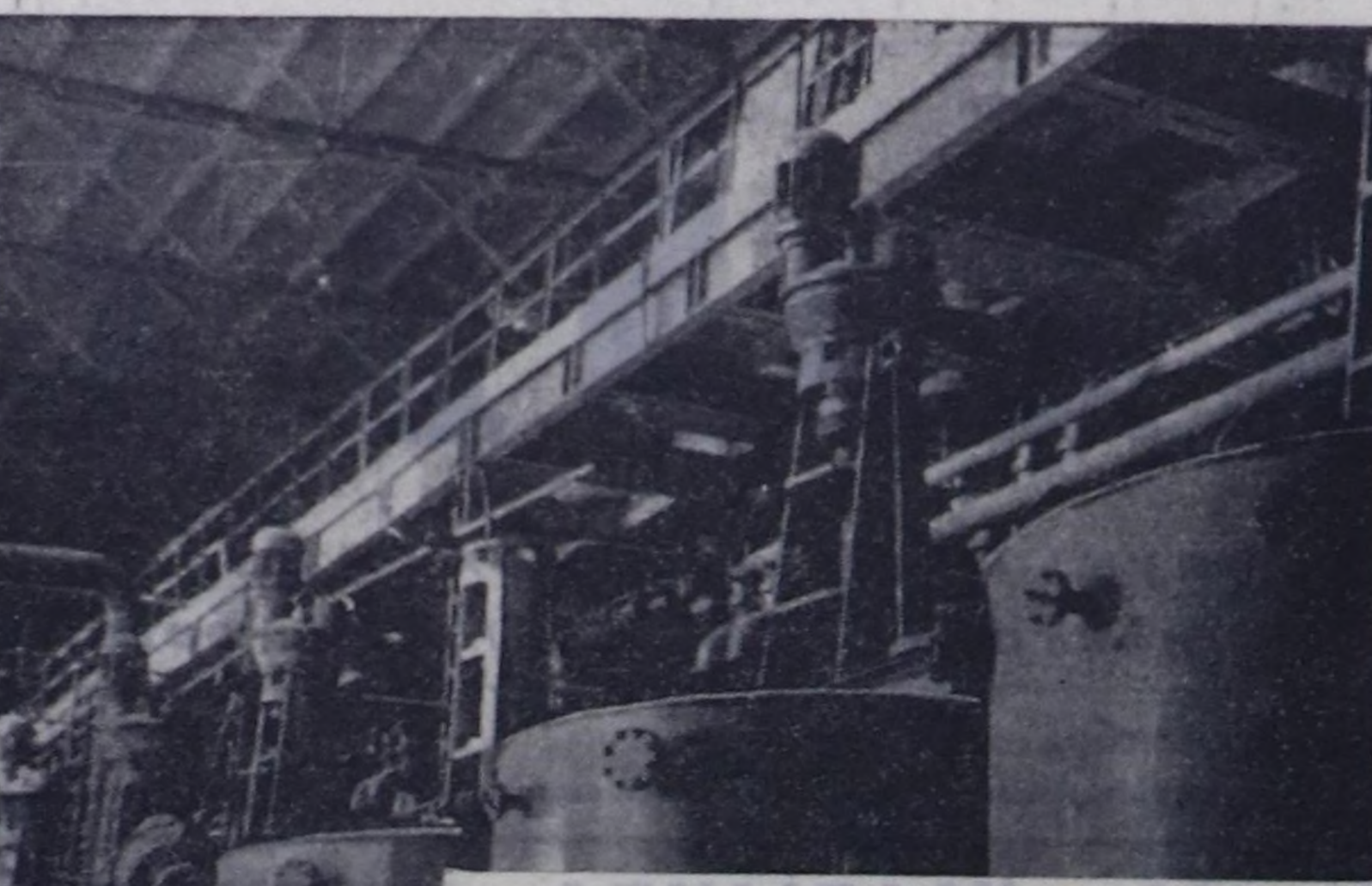
«Мергежилдиг тергенин» деп
конкурса тыва Т. Х. Ооржак,
Ч. Д. Намзырай, В. С. Да-
мын-Борбо, украин Е. Д. Ро-
маненко, хакас Н. С. Тохта-
ман, азербайджан Г. А. Кер-
мова, белорус С. И. Кабрю-
вич олар тергилдизер.

Партия организациязынын
удуртулазы-биле пекте ком-
сомол организациязы (секре-
тары Г. Гордосенко) аны-
жыг ажылынын ортузунда
интернационалчы кижизидилге
айтырын күштөдирерине
угаланган ажылынын кылп
турар. Найрал кезээлерин,
ужуражышкынын суурда
каб чүдүлү-биле кады чо-
рудуп келген. Пекте херэж-
енер бөлүгүн дартып Н. В.
Михеева күш-ажылдыг хо-
чунары Е. Г. Зинкевич, Н. Г.
Ермолаева олар-биле ужура-
жык кезээлерин эрттирген.

Интернационалчы коллек-
тивте кижизидилге ажылы
экижиз. Чүгө будурулге
көргүзүлгөргө көскү че-
дикчилерин чеди алырын-
дан аныда, мында кижизиг
ажы-чакыга, хуула-гелде, ду-
зарак чорукка кижизидер
ажылы комсомол, профавел
организациязы, херэжениер
бөлүгү, дагыныкчылар чөвү-
леди, эш-хуу суду кады чору-
луп турар.

«Тыва кобальт» комбинат-
тыг бир пегинг амыралдыг
ажыл-ажы мында. Пектин
ажылынын СЭКП-тин XXVI
сездинин, СЭКП ТК-нын
июнь (1983 ч.) Плениумун
шунтирлерин амыралдыг че-
дикчилер боттандырып со-
рууларын салган шайышчы
бу-биле ажылдап турарлар.
Совет Тываның юбилейин бе-
дик күш-ажылдыг чедишкени-
нер-биле уткуур дээр, комби-
наттың бүгү пектеринде,
участоктарында социалист
чарыш калбарган.

А. ХОВАЛЫГ.

ГИДРОМЕТАЛЛУРГИЯ ЦЕГИНДЕ

Ажылынын аныгы анык
салгалчылары болур Хоу-
Акс суурун бичи урула-
ры, өөреникчилери төрөн че-
риниң наас-чараш бойдузунга
ынан, ону магадап жанамс.

Олар эи өттөр, бүрүлөр бол-
гаш кат, мөгү чыгырыга улуг
улуска дузалап турарлар.
Шола буруунда бойдука
ынактар бөлүмүн тургускан.

ЧУРУКТА: Алик биле Ти-
мур экишилер Понерлер
тейинде бүрү чыыр дээр че-
дип келгени.

А. ХОВАЛЫГ.

«Партияныг болгаш күш-ажылдыг хоочуну бүрүзү
аныктарын дагыныкчызы болур ужуруг деп айты-
рында тургузуп көрөзүлгөн. Ол ажил-чорудуганы
кадыг херилги боттандырыла, ажил-херекти канчаар
кии тургузарыла, маава харыны партия болгаш комсо-
мол организациязыла хоочунуна-биле кады боданыр
ужуругу» деп, СЭКП ТК-нын Чингиз секретари,
ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумуну Дартып
эш Ю. В. Андропов СЭКП ТК-га болган партияныг
хоочунуна-биле ужуражышкыга чугаалаан.

КУЗЕЛДИИ-БИЛЕ АЖЫЛДААР

Дагынылга ажылы хоочун-
нарын байлак амыралдыг
дуржулгазын анык-өскөнгө
дамчыдар, оолдар, кыстары
каш-ажылга дадыктары хе-
реске чугула черин ээлеп ту-
рар. Дагыныкчы ат дээрже,
аныктарын коммунист кижизидилгезин салдар чеди-
рер кылдыр дааскан партияны
бүрүл дээрин СЭКП ТК-га
партияныг хоочунуна-биле
ужуражышкынын үзүндө
СЭКП ТК-нын Чингиз секре-
тары, ССРЭ-нин Дээди Совет-
динин Президиумун Дартып
эш Ю. В. Андропов онза-
лап демдегелген. Партиянын
болгаш күш-ажылдыг, дайны-
гы хоочунуна кижизидилге
ажылыг кижизидилге
идеялыг дээрин эин-биле
деткип турар болгаш бо
ажылга бодуунуң эвээш-биче-
да бол үлүм кириштирер
мен.

Бистиг «Тыва кобальт» ком-
бинаттың партия организаци-
языг үзүлүндө дыка хой хоо-
чунап туруп турар. Оларга 5

дайныгы орденнерин эдилек-
чи П. С. Буадаков, Ала-
чуртун Улуг дайыныг кижизидил-
гичи И. Е. Безруков, 33
чыл башкылап келген, 1941
чылдан бээр партия кижизидил-
гичи Д. С. Ондар бол-
гаш комбинаттың ажитыг-
нында бээр ажылдап келген
өскө-лаа күш-ажылдыг хоочун-
нары аныктарын мергежилге
өөредип келгенер.

Революстуг, күш-ажылдыг
болгаш дайныг алардын
черлеринге похоттарын органи-
заап турар, комбинаттың
күш-ажылдыг алдар музейин
тургускан. Музейге муракчы-
лар-биле ужуражышкыларын,
будурулгенин төгүзүгө ха-
маарышкан лекция-беседаларын
чорудуп турар. Орта өөр-
еникчилер хойну билип ал ту-
рары чугаажык.

Хоочуннарын арга-дуржу-
лазын негелдирерге Хоу-
Аксда 13 кижизидилге тургу-
зуп херэжениер чөвүлел
идеялыг кижизидилге турар. Оон
дартып Н. Б. Митус аны-
жыг категориянын аныкты-
гы хоочунуна кижизидилге
ажылыг ужуражышкыларын
организатп келген. Яси-саа-
тыг бичи уруларын эге-
леш, будурулгелде ажылдап

Кама Туякова комбинатта он ажыг чыл ажылдап турар.
Ажылыг кызык, биче сеткилдиг чоруу-биле эл-өөрү-
нүг хуудулгени чаалап алган.

Анык коммунист хой-нини ажылыг идепкейиг кирип
келген. Ол Тыва АССР-ниг Дээди Советинин депутаттыг
сонгулап чораш. Мурнагы ажылынын пекте улусчу кон-
трол бөлүгүн удурукчулуга, партиянын пек, бюро кески-
нине болгаш «Тыва кобальт» комбинаттың парком кески-
нине соналган.

К. Туякова херэжениер бөлүгүн ажылыг база иде-
кейли-биле кирип турар. Бедик харысалга, ажылдыг
будурулгени болгаш шынарын бедилер дээр сагыш са-
лышкыны оон амыралдыг кол дүрүмнөр болган.

ЧУРУКТА: гидрометаллургия цегиниң аппаратчыг Кама
Туякова ажыл үзүндө.

турарларга чеди ажылыг
суурда чуртап турар хоочун-
нарын ынангаш аажок хууду-
лэр. Оларын чурттаарыга,
чамдыктарын ажылдаарыга
болгаш хой-нини ажылыг
идеялыг кирип келген
улуг деткичени партия органи-
зациязыла көргүзүп турар.

Комбинат мээң карамаг
өзүп келген. Тывага 1956 чыл-
дын майда келген мен. 1968
чылдан эгелеп четчелел ажы-
лынын начальниг болуп
ажылда берген мен. Баштай-
гы чылдарда ажылыг күш
челишпес турган. Кировогра-
д, Бурятия комсомолчу
пүткүлдер-биле 200 хире
ажыктар Хоу-Аксга кел-
ген. Эң баштайгы ажылыг
нарга И. Бобилев, В. Бала-
жык, М. Иргит хамаржыр.
Ам анык салгалдыг ажы-
лыны, инженер-техниктиг
ажылдакчылары өзүп келген-
дир.

1974 чылдан эгелеп комби-
наттың материал-техниктиг
хандырыла кидилгени эгелек-
чилер турар мен. 1943 чылда,
дайныг берге чылдарын
бирээниде, 3 дугаар Украин
фронтуң 37-л армиязыга
мени партия кижизидилге кан-
дидат кылдып хуулап алган.
Бо үе дургузунда чүчү көр-
бөдүм дээр. Парком мөөң пар-
тия комиссиязынын кижизидил-
гелер даалганы даандыгын
Колдуу анык коммунист бе-
летээр ажылдап болуу
үлүм кириштирер келди.
Партия кижизидилге кирип

турар анык ажылыг-биле
ажыл кончү нарп болгаш
харысалгалыг болгай. Олар-
ныг мурунга коммунист ки-
жиниң партияныг ажи-чүрү-
нүг дугайында беседалыг кы-
лып берип турдум. Анык а-
удиторы мурунга РСДРП-нин
80 чылдыгга тураскааткан, ше-
рип-патриоттук темага хамар-
ышкан лекцияларын номчу-
п турган мен. Черле мычаш
аныктар-биле ужуражыла
кижини чалыштылар, хей-
аыт кирип боор-дур.

Аныктар-биле ажылга олар-
нын хөөнү билп алыр чугу-
ла. Тускайлап ажил дээр-
тиг болуру чугаажык. Эш-өөр-
үлден хооруг, бодун бодар,
чүгө ийилелден алыр бол-
лар, азыраакчы хөөнүг
эптерини тыткып келгени хей-
ининиң хөлөстөс аргажык!
Комбинатта арга-дари ийил-
корум-чурум үрп турарлар-
нын колдуу аныктар болур.
Ычангаш пак мындагыларга
дагыныкчыларын кошканы
кончү шы деп санап турар
мен.

Хоочуннар, бистер, ылангы
аныктарын аны талазы-биле
угаан-медерелин бедилер,
оларын мөөң-шар кижизидил-
гезинин айтырыларынче
улуг кижизидилге салып ужу-
лут бис. Күш-ажылдыг салгы-
ла-чурумун бижылыларга
база улуг салдарын чедирип
болур аргалар бар.

И. ЕНУШКЕВИЧ,
партияныг хоочуну.

САРЛЫК БРИГАДАЗЫНДА

Малдын баш санын болгаш
оон продуктуун өстүрер та-
лазы-биле кады ажыл-агый
ажылдакчыларын мурунда
чугаа сорулганы СЭКП ТК-
нын май (1983 ч.) Плениумта
тодорган. ССРЭ-нин Аны-
жыг программаныг амыралдыг
боттандырыла «Хемчик»
совхозун малчыларын эвээш-
биче-лаа бол боттарынын
үзүп кириштирер турар.

СЭКП ТК-нын XXVI сезди-
нин болгаш партиянын Пле-
нумунарын шунтирлерин че-
дикчилер боттандырып со-
рула-биле малчылар орту-
зула чарышты калбартыр-
че совхозтун парком, проф-
авел болгаш комсомол ко-
митеттери салып келген. Ча-
рыштыг түнелдерин өгүрү-
ү-шанада удуруп турар.
Малдын чакыг семитилгенин,
оон олар-бедилерин шыг таары-
штып тургускан болгаш
азержигени чорудар хуула-
зын хуула-гелде алган. Мал ажы-
лынын продуктузын будурун
чылдан чыгыс көзүлөп оор.

«Хемчик» совхозта 1980 чыл-
да 867 баш сарлык турган
болза, оон баш саны бо чыл-
ды 1179 чедер өскөн. Сарлык
бригаданы ээти күрүнгө са-
дар планын чыл санында
ажыг күсүлгөн келген. Бирги
чартык чылдыг планын
99,7 хуу күстүткен. Сарлык
кадарчылары Кур-Базыр Чу-
лукович Саа, Онуур-оол Суур-
оолович Саа, Кара-оол Ока-
вич Хомучукай бол бижыг-
лаан малдын баш санын
додуз-биле өчкө-чөдө кам-
галап алган. Оларын чедиш-
кенин кол үзүлгенин зоо-
ветинарыг негелдени эки чо-
рукканында болур.

Мал оолдаашкынын үз-
үндө кадыгы шыг чорутка-
нын түнелдени, эин чыл-
дын 300 баш буула алыр ху-
ла-гелдин сарлыкчылар 327
кылдыр күстүткен. Бо чылм
ол сан 387-ге чедер өскөн.
Июль айда бригадала сарлык
башы 1937 чедип турар алар-
ган.

Хой чыл ажылдаан сарлык
кадарчылары улус депутатта-
рынын Эрг-Барлык көдөз
Советинин депутаты К. Б. Ч.
Саа, хоочун коммунист О. С.
Саа, ажылдыг мергежени
Б. Б. Донгак оларын күш-
ажылдыг чедишкенин үзүп
улуг. Олар бо чылм планын
оонадаларын күсүлгөн
болгаш социалист чарыштыг
тилекчилери болган. Чыл бу-
рунгар колдан сарлык ху-
лап алган Юрий Саа хоо-
чунардан чылм калайын ту-
рар.

Сарлык оолдаашкынын август
айын төдөр улумчалары.
Ычангаш социалист хуула-
гелерин ажыг күсүлгөн арга-
чарыш бар. Кууларын чыл
ажылыныг чыгыс са-
лыгы чугула.

Чедишкенин чугаалап
тура, чедип шунтирлетти-
мейн турар айтырыларын оон
эртесп ужуруг бис. Мал-
чылар аразында ийн-чакыс
кылган ажылыг ээ-харым-
салга чок, күрүнгө малын

оорладар, самчыгдар, малдын
каш төдөр камгалап алырда
чидиргилерин кылп турар
кижилерин чок деп болбас.
Чижээ, К. С. Саа 64 баш
сарлыкты чидирген, каража-
зын оон эгиттирген.

Бо хүнерде совхозтун сар-
лык кадарчылары чакыг се-
миртлгени таарыштыр органи-
зап алыр чок кижизидилге
утулдырган. Оон-биле че-
рештир кыштагылашкыга
белеткел ажылыды чоруп ту-
рар. Боттарынын күжү-биле
бажыныры О. С. Саа биле
Б. Б. Донгак туудуп алган. Чаа
чурттага бажынырын туудун
К. О. Саа доозар чыган.

Чылгыт малды өстүрер, оон
транспорт кылдыг ажылга-
ларын күштөдирер айтырылар-
ын чок көдүрүп турар болгай.
Бистиг совхозта бир колан
400 ажыг баш чылгыт бар.
Чылгыт малдын баш санын өс-
түрер, орта ажылдар ка-
дары шыг шилп албаным-
дай, хой кидиргелерге тавар-
жып турар бис. Чылгыт кадар-

чыларынын доктаамал солчуп
келгенин түнелдени. Мал-
ды баш саны өспөстө. Чүгө
ле ийн чыл бурунгар Куус-
каал-оол Ооржак биле Маа-
дыр Ооржак аашкыларын
ажылдап киргенин соонда,
ажыл чүгээрткен. Чылгыт-
ларын ажылдаарыга таары-
чалыг байдалды тургуза-
ры-биле чылгы турлаан кыл-
ган.

Чылгытын транспорт кылдыр
чептес ажылдап турар. Бистиг
совхозта чүгө Б. Б. Донгак
чоруп, шанагыт. Мал чепи
сөөртүргө-лаа атыгы эвээш
херепел турарымыс чептес.
Совхозтун бүгү малчына-
ры Аны-жыг программаныг
амыралдыг чедишкенин
боттандырып база Совет Ты-
ваның 40 чыл оон төлөпиг
улуг дээр кижизидилгенин
ажылдап турарлар.

О. САА.

«Хемчик» совхозта малчы-
нарын партия организаци-
языг секретари, бода мал
бригадир.

ШАҢНАЛЫ — ЭКСКУРСИЯ

Кызылдын дааранылга фаб-
риказы — хой кижизидилге
коллектив. Оон удурулганы,
партия, профавел организаци-
язылары чүгө ажылыг эки
организатп билир эвес, чаа
арын ажылдап, турарларын
хостуг үзүн, дыштанылганын
чезгел салып турар. Респу-
бликада мурнагы ол будурул-
геге бистиг чоон-кавы обла-
старыг хоорайларда төрө-
леш будурулгелерин төлө-
лөкчилери бо-ла келир, олар
база ачаа чедип турар, ажил-
агылыг, найралчы сырыг
харылааны туудуп, дуржулга
солчулгаларын эрттирп кел-
ген. Бо удаада Кызылдын
дааранылга фабриказынга Ир-
кутск, Ангара хоорайларда
дааранылга фабрикаларын
төлөллери кээп, оларнын дур-
жулганын өөренип, боттары-
нын ажилчинин таныштыр-
ган.

Дуржулга солчулгалынын
түнелдени келген аалчылар

биле кады фабриканыг мур-
нагыларын аян-чорун
организатп, фабриканыг
хоочуннары, аныктарын
дагыныкчылары Рая Сумба,
Тыгаа Шимек, Серен Монгуш,
мурнакчылар Кол Монгуш,
Бичи Монгуш болгаш аргут
айда социалист чарыштыг
тилекчилери болган № 2, 3
бригадаларын кижизидилге
шупту 60 ажыг кини зоткен
дыштаныр хүнерде телпек-
ла олорунаш, наас-чараш
бойдуз чурумалдыг Току че-
дир экскурсиялаан.

Би-Хемнин, оон ногаан арга-
зынниг тайгаларын
арыг агаарыныг аян-чорун
кылганнар канчап куш-ажылыг
чөвүшү, күш кирбес боор!
Мындагы аян-чоруннарын
ажыл-ишчилерге ажылы улуг.
Оон кадында аян-чорунка ка-
ды чоразы аалчылар-биле
сеткил-сагымын билчип, улам
найралдажып, ажилчыныг
харылааларга бижыг үндө-
зини тургусканнар.

Э. ОПЕЕН.

ШЫН

